СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

Циљ и задаци

Циљ наставе српског као нематерњег језика јесте да ученици овладају овим језиком у оквиру предвиђених језичких садржаја и лексике; стекну вештине, умења и способности његовог коришћења у општењу са другима, у писменом и усменом изражавању, приликом учења, образовања; да упознају елементе културе народа који говоре српским језиком и да се тако оспособе за заједничко учешће у разним видовима друштвеног и културног живота.

Задаци наставе српског као нематерњег језика су да ученици:

– овладају стандардним језиком у оквиру 1600/2000 нових речи и израза;
– даље развијају способности за разумевање усменог излагања;
– се оспособљавају за самостално усмено изражавање у складу са граматичким правилима стандардног српског језика;
– се оспособљавају за разумевање текстова различитог жанра писаних језиком и стилом на вишем нивоу у односу на претходни ступањ;
– се оспособљавају за коректно (правилно) писмено изражавање;
– се упознају са делима писаним на српском језику из савремене књижевности, као и са делима из ранијих епоха језички приступачним ученицима;
– развијају интересовања за даље учење овог језика;
– стичу способности и навике за самостално коришћење речника и језичких приручника;
– развијају знања и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу;
– развијају и негују методичност приликом овладавања знањима;
– развијају способности вербалног комуницирања на српском језику, као и невербалног комнуницирања, са циљем оспособљавања за тимски рад;
– се оспособљавају за употребу савремених комуникационих технологија на српском језику;
– се оспособљавају за праћење и разумевање медија (радио, телевизија, филм) на српском језику;
– формирају вредносне ставове којима се чува национална и светска културна баштина, као и хуманистичке ставова, уверења и систем вредности;
– се оспособљавају за живот у мултикултуралном друштву;
– развијају поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавају различитости;
– развијају културу језичког општења, ставове поштовања и уважавања других језика и других култура.

I разред
оба типа гимназије
(2 часа недељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ТЕМАТИКА

Школа: из живота и рада ученика; нови наставни предмети; основна терминологија из друштвених наука.

Из живота младих: забавни и спортски живот, учешће у друштвеним активностима, смотре, сусрети.

Културни живот: из културе (садашњост и прошлост); карактеристични обичаји из прошлости у ближој и широј околини; о животу и раду најистакнутијих српских научника и уметника; радио и ТВ-емисије из културе; значајније културне манифестације.

Друштвени и привредни живот: актуелна збивања у земљи; савремена открића; привреда у окружењу.

Комуникативне функције: исказивање (не)расположења, изненађења, забринутости, (не)задовољства, разочарања, чуђења, прекора, физичких тегоба; (не)пожељности и присуства неке особе на неком месту; убеђивање, опраштање.

РАД НА ТЕКСТУ

(10-12 текстова у току школске године)

Вук Стефановић Караџић: О народним певачима
Стеван Раичковић: Прва зарада дрвене Марије
Бранислав Нушић: Сумњиво лице (одломак)
Лаза Лазаревић: На бунару
Јован Јовановић Змај: из Ђулића
Војислав Илић: Зимско јутро
Мирослав Антић: Расејани дечаци
Ђура Јакшић: На Липару
Избор из народне прозе (приповетка, анегдоте)
Користити и текстове других жанрова у складу са тематиком.
Иво Андрић: Мост на Жепи
Милош Црњански: Ламент над Београдом
Избор из савремене прозе, научно-популарне литературе, омладинске штампе.
Два /три/ текста у току школске године по избору наставника и ученика.

ГОВОРНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Вежбе разумевања саслушаног или прочитаног текста, дијалога.

Давање комплекснијих одговора на постављено питање и постављање питања.

Репродуковање саслушаног или написаног текста, дијалога у основним цртама.

Рад на литерарном тексту: репродуковање садржине; анализа теме, места и времена догађаја, ликова, описа, идеје и др.; језичко-стилска анализа.

Причање о самостално одабраној теми на основу сачињеног плана.

Обавештавање и извештавање о актуелним догађајима и збивањима уз давање најосновнијих података.

Разговор о прочитаним текстовима, ТВ-емисијама и другим темама у оквиру предвиђене тематике.

Описивање слике, фотографије и сл.

После усменог савладавања предвиђеним облицима изражавања увежбавати одговарајуће облике у писаној форми.

Један писмени задатак у току школске године.

ЈЕЗИК

Фонетика

Вокалски и консонантски систем стандардног језика.

Дистрибуција фонема.

Акценат: квантитет и квалитет акцентованих слогова: дистрибуција акцента; акцентогене речи, енклитике и проклитике.

Морфологија

Основни појмови из морфологије: морфема; коренске и афиксалне морфеме, аломорфи, суплетивни аломорфи. Врсте речи. Критеријуми за поделу речи на врсте; речи са деклинацијом, речи са коњугацијом.

Обележавање рода у стандардном језику код именица и осталих врста које имају обележје рода.

Деклинациони облици: промена именица, сингуларија и плуралија тантум, промена личних заменица, заменичко-придевска промена, промена бројева. Диференцијална улога прозодије у деклинацији.

Глаголи. Указивање на најкарактеристичније морфолошке особености: обележавање лица, броја и рода. Глаголски вид. Глаголски род. Глаголи с морфемом СЕ.

Глаголске основе: презентска и инфинитивна.

Неправилни глаголи.

Безлични (инфинитни) глаголски облици.

Систем личних (финитних) глаголских облика. Диференцијална улога прозодије у коњугацији.

Правопис

Утврђивање правописних правила у промени и творби речи.

II разред
оба типа гимназије
(2 часа недељно, 70 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ТЕМАТИКА

Школа: ваннаставне активности ученика; основна терминологија из природних наука.

Из живота младих: млади код нас и у свету; достигнућа младих (млади таленти и др.); научнопопуларне теме; слободно време младих.

Културни живот: из културе (садашњост и прошлост), народно и уметничко стваралаштво; карактеристични обичаји уже и шире средине; значајни културни споменици; о раду научних институција (нпр. академија наука и уметности, истраживачки институт и др.); штампа (врсте, рубрике).

Друштвени и привредни живот: актуелна збивања код нас и у свету; најзначајнији догађаји из историје наших народа и народности и њихов допринос стварању заједништва; значајни историјски споменици.

Комуникативне функције: исказивање симпатије, комплимента, захвалности, савета, (не) допадања, одушевљења, претпоставке, наде, саосећања и др.; изражавање и усаглашавање ставова; упозорење, подстицање, доказивање.

РАД НА ТЕКСТУ
(10-12 текстова у току школске године)
Иво Андрић: На Дрини ћуприја (одломци)
Стеван Сремац: Поп Ћира и поп Спира (одломак)
Бранислав Нушић: Госпођа министарка (одломак)
Милутин Бојић: Плава гробница
Милован Глишић: Прва бразда
Десанка Максимовић: Тражим помиловање (песма по избору)
Бранко Радичевић: Ђачки растанак (одломак)
Симо Матавуљ: Пилипенда
Народна балада: Смрт Омера и Мериме
Народне приповетке: Девојка и кнез Јово
Девојка цара надмудрила
Користити и текстове других жанрова у складу са тематиком
Два (три) текста у току школске године по избору наставника и ученика.
Избор из савремене поезије, научно-популарне литературе, омладинске штампе.

ГОВОРНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ
Вежбе разумевања саслушаног/прочитаног текста или дијалога.
Постављање питања (наставник-ученик; ученик-ученик) ради провере разумевања прочитаног или саслушаног текста, дијалога.
Репродуковање саслушаног/прочитаног текста или дијалога.
Рад на литерарном тексту: репродуковање садржине: анализе, теме, места и времена догађаја, ликова, описа, идеје и др.; језичко-стилска анализа.
Обавештавање и извештавање о актуелним догађајима и збивањима.
Разговори и дискусија о прочитаним текстовима, ТВ-емисијама, филмским и позоришним представама и другим темама у оквиру тематике предвиђене у програму.
Коментарисање чланака из омладинске, дневне и недељне штампе.
Коментарисање и анализа квалитета изражавања ученика.
Репортажа у вези са предвиђеним темама.
Вођење састанка на основу припреме.
После усменог овладавања предвиђеним облицима изражавања увежбавати одговарајуће облике у писаној форми, као и писање резимеа прочитаног/одслушаног текста, писање молбе, записника.
Један писмени задатак у току школске године.

ЈЕЗИК
Синтакса
Падежни систем. Независни и зависни падежи. Слободни падежи, падежне конструкције с предлозима, падежи обавезно праћени детерминаторима.
Субјекат - једна реч, субјекатски скуп.
Предикат - једна реч, предикатски скуп.
Објекат - једна реч, објекатски скуп, објекатска реченица.
Атрибут - једна реч, скуп речи, атрибутска реченица.
Исказивање места, времена, начина, узрока, намере/услова.
Основна значења глаголских облика: презент, перфекат (аорист, имперфекат, плусквамперфекат), футур I, футур II, императив, потенцијал, инфинитив, (глаголски придеви, глаголски прилози).
Штокавско наречје – дијалекатска основица српског књижевног језика (подела, размештај и значај).

Правопис
Писање зареза.

III разред
оба типа гимназије
(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ТЕМАТИКА
Школа: образовни систем и могућности даљег школовања.
Из живота младих: организовање заједничких облика одмора и рекреације; однос младих према старијим генерацијама.
Културни живот: из културе (садашњост и прошлост), најзначајније културне институције уже и шире средине (позоришта, музеји, библиотеке, галерије); новинско-издавачко предузеће (редакција, припрема новина); позоришне и биоскопске представе, концерти, изложбе; актуелна збивања из области културе.
Друштвени и привредни живот: актуелна збивања у земљи и свету; савремени проблеми света (исхрана, очување животне околине, образовање); савремена средства комуницирања и начин комуницирања; велики енергетски објекат.

РАД НА ТЕКСТУ
(10-12 текстова у току школске године)
Радоје Домановић: Мртво море (одломак)
Иво Андрић: Прича о кмету Симану (одломак)
Милорад Павић: Предео сликан чајем (одломак)
Данило Киш: Башта, пепео (одломак)
Петар Кочић: Кроз мећаву (одломак)
Александар Тишма: Вере и завере (одломак)
Растко Петровић: Људи говоре (по избору)
Народна песма: Смрт војводе Пријезде
Десанка Максимовић: Слово о љубави (по избору)
Алекса Шантић: Моја отаџбина
Милан Ракић: Долап
Јован Дучић: Писма с Јонског мора
Избор из савремене поезије и прозе, научно-популарне литературе, омладинске штампе.
Користити и текстове других жанрова у складу са тематиком.
Два (три) текста у току школске године по избору наставника и ученика.

ГОВОРНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ
Разговор о прочитаним текстовима, актуелним догађајима у оквиру предвиђене тематике уз укључивање више ученика у дијалог.
Рад на литерарном тексту: репродуковање садржине: анализа теме, места и времена догађаја, ликова, описа, идеје и др.; језичко-стилска анализа.
Краћи приказ самостално погледане биоскопске и позоришне представе.
Репортажа у вези са предвиђеним темама.
Анализа квалитета излагања ученика.
Вођење састанка, дискусије.

После усменог овладавања предвиђеним облицима изражавања увежбавати одговарајуће облике у писаној форми, као и писање биографије, теза за дискусију, резимеа саслушаног монолога.

Један писмени задатак у току школске године.

ЈЕЗИК

Фонетика

Мелодија реченице. Улога интонације у изражавању. (Емоционална обојеност исказа.)

Грађење речи

Основни творбени модели. Деривација: суфиксална, префиксална, суфиксално-префиксална творба, творба сложеница. (Композиција.)

Деминутиви, хипокористици, пејоративи, аугментативи.

Синтакса

Исказивање поређења (компаратив + ... суперлатив и друге конструкције).

Исказивање количине (прилози, бројеви), прилог + прилог, именица + именица (неутрализација прецизности: два-три, десетак; предлог + број и др.)

Синонимичност глаголских времена. (Синонимичност глаголских начина.)

Конгруенција у роду и броју (граматичка). (Логичка конгруенција у роду и броју.)

Структура синтаксичких јединица (синтагма и реченица; проста реченица; сложена реченица).

Непотпуне реченице.

Лексикологија

Основне карактеристике лексике стандардног језика.

Синоними, хомоними, антоними.

Језици у контакту

Језички контакти и међујезички утицаји српског и језика националних мањина у области лексике.

IV разред
оба типа гимназије
(2 часа недељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ТЕМАТИКА

Школа: актуелне теме из живота и рада ученика; рад са даровитим ученицима.

Из живота младих: интересовања младих; лична интересовања.

Културни живот: савремена породица у односу са патријархалном; најзначајније културне институције из уже и шире друштвене средине; значајни културни догађаји године; српски научници и уметници добитници значајних признања; значајнији догађаји из културне прошлости наших народа и народности.

Друштвени и привредни живот: из рада међународних организација (ОУН, Унеско, Уницеф и др.); значајна туристичка места; нове технологије.

РАД НА ТЕКСТУ

(10-12 текстова у току школске године)

Вељко Петровић: Салашар

Иво Андрић: Травничка хроника (одломак)

Меша Селимовић: Сјећања (одломак о наставницима)

Исидора Секулић: Растанак (одломак)
Милован Витезовић: Шешир господина Вујића (одломак)
Влада Булатовић ВИБ: из Будилника
Слободан Селенић: избор из прозе
Оскар Давичо: избор из прозе
Р. Златановић: приповетка по избору
Васко Попа: Врати ми моје крпице
Исак Самоковлија: Носач Самуел (одломак)
Душан Радовић: афоризми
Добрица Ћосић: Корени
Душан Ковачевић: Балкански шпијун
Савремени роман (по избору)
Избор из научно-популарне литературе и омладинске штампе.
Користити и текстове других жанрова у складу са тематиком.
Два (три) текста у току школске године по избору наставника и ученика.

ГОВОРНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Излагање у дужој монолошкој форми о ТВ-емисији, биоскопској, позоришној представи и другим темама у оквиру предвиђене тематике.

Рад на литерарном тексту: репродуковање садржине: анализа теме, места и времена догађаја, ликова, описа, идеје и др.; језичко-стилска анализа.

Дискусија којом се решава актуелан проблем. (Критички осврт на дискусију.)

Анализа квалитета излагања ученика.

После усменог овладавања предвиђеним облицима изражавања увежбавати одговарајуће облике у писаној форми.

По један писмени задатак у току школске године.

ЈЕЗИК

Синтакса

Персонална и имперсонална реченица. (Типови имперсоналних реченица.)
Сложена реченица. Зависна и независна реченица.
Сложене реченице (одредбене, допунске, атрибутске).
Поредак речи.
Уметнуте речи.
Поредак реченица.
Управни и неуправни говор.
(Доследно указивати на правописна решења.)
Пасивне конструкције (с трпним придевом и морфемом се).

Лексикологија

Једнозначне и вишезначне речи.

Позајмљивање речи из страних језика и њихова адаптација (суфикси и префикси страног порекла).

Архаизми. Историцизми. Дијалектизми. Провинцијализми. Неологизми. Варваризми. Професионализми.

Фразеолошки изрази.

Језици у контакту

Језички контакти и међујезички утицаји српског и језика националних мањина у области синтаксе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Активно владање српским језиком изузетно је значајно за остваривање циљева образовања и васпитања, односно за постизање његових општих исхода. У том смислу, у целокупном процесу образовања и васпитања ученика чији матерњи језик није српски, посебну улогу има настава српског као нематерњег језика. Од успешности ове наставе у великој мери зависи способност ученика да се укључе у ширу друштвену заједницу, њихова ефикасна комуникација с говорним представницима већинског језика, мотивација за учење и могућност даљег школовања, стручног усавршавања, запошљавања, као и формирање става према већинском народу и другим народима и њиховим културним особеностима. У настави српског као нематерњег језика тежи се постизању адитивне двојезичности, која непосредно доприноси развоју и поштовању језичке и културне равноправности, толеранције и уважавању различитости.

Наставни програм *српског као нематерњег језика* за средњу школу представља продужетак програма основне школе и обезбеђује континуитет наставе овог предмета. Стога је неопходно да се наставник упозна са садржајем програма предмета *српски као нематерњи језик* за основну школу.

Концепција програма српског као нематерњег језика заснива се на синтези релевантних научних сазнања из лингвистике, психолингвистике, социолингвистике, теорије комуникације и других научних дисциплина које су у вези са учењем језика. За успешну примену овог програма неопходно је да наставник буде упознат са савременим приступима и достигнућима и методике наставе страног језика и методике наставе матерњег језика.

С обзиром на то да је основни циљ наставе овога предмета продуктивно овладавање српским језиком и оспособљавање ученика за комуникацију у свакодневним ситуацијама, организација ове наставе треба да се, првенствено, базира на принципима комуникативног приступа у усвајању и учењу језика. С тим у складу, приоритет има практична употреба језика и овладавање функционалним знањима.

Програм за српски као нематерњи језик распоређен је у четири основне области: тематика, рад на тексту, говорно и писмено изражавање и језик. Оне се међусобно допуњују и прожимају. Предвиђене тематске области, дате у одељку тематика, реализују се и приликом обраде текстова из лектире, на часовима говорног и писменог изражавања, а могу бити укључене и на часовима језика. Оптимално је да се укупан фонд часова равномерно распореди на часове рада на тексту (20 – 22), говорног и писменог изражавања (20 – 22), језика (20 – 22), понављања, систематизације и провере знања (око 10 часова).

У настави је потребно адекватну пажњу посветити развијању сва четири основна вида језичке делатности: разумевању говора, говорењу, читању и писању. Усмене делатности (разумевање говора и говорење), као примарне и присутне у сваком акту језичке делатности, треба да претходе писменим делатностима (читању и писању) и треба им посветити више времена. Међу комплексним језичким делатностима највећи акценат ставља се на оспособљавање за дијалог, односно интеракцију у којој се смењују иницирање и реакција у оквиру комуникативног чина.

Наставу језика (граматике) треба организовати као средство учења употребе језика, без нефункционалног учења граматичких правила и парадигми. Граматичке елементе треба презентовати и увежбавати у контексту, у реалним говорним ситуацијама. Да би се постигла очекивана језичка компетенција, неопходно је организовати различите типове језичких вежби усмерених на стварање навика правилне употребе граматичких категорија. Категоријама које ученици немају у свом матерњем језику, или које представљају разлику у односу на ситуацију у њиховом језику, треба посветити више вежби и више времена. Ученике треба подстицати и на уочавање сличности и разлика српског и матерњег језика, али и ширих, културолошких карактеристика, које се одражавају и у језику.

Штиво у настави српског као нематерњег језика има вишеструку функцију. Оно даје основу за разговор о разноврсним темама кроз који се увежбава ново језичко градиво и нова лексика, чиме се култура изражавања ученика подиже на виши ниво. Текстови су основ и за упознавање културе народа који говоре овим језиком. Наставник има могућност да прави избор у складу са потребама, могућностима и интересовањима ученика. Одабрани текстови треба да обухвате целокупну тематику предвиђену програмом. Поред аутентичних књижевних текстова, у настави треба да буду заступљени и текстови других функционалних стилова (разговорни, научнопопуларни, новинарски, административни...) да би ученици стекли способност разликовања и адекватне примене одговарајућих форми изражавања. За потребе обраде садржаја из граматике треба предвидети и текстове чија је основна сврха илустровање појединачних делова језичког система. Ти текстови могу бити конструисани или аутентични и морају бити засићени језичком појавом која се увежбава или изучава.

У сваком сегменту наставе треба тежити томе да ученици буду активни и мотивисани за рад. Овоме доприноси правилан одабир метода и методских поступака, усклађених с наставним садржајем, темом, узрастом, интересовањима и предзнањем ученика. Ученике треба стављати у ситуацију да питају, закључују, откривају, анализирају, систематизују, односно треба их подстицати на самосталност у стицању знања и вештина. Улога наставника у наставном процесу и даље је веома битна, али је она у већој мери усмерена на припрему, организацију наставног процеса и координирање рада ученика. Припремајући се за час наставник осмишљава приступ градиву, одабира и конструише вежбе у складу са циљем и задацима часа, опредељује се за примену одговарајућих наставних средстава, припрема дидактички материјал. Расположиво време распоређује економично и рационално, водећи рачуна о томе да теоријску страну обраде градива сведе на меру која обезбеђује његову практичну примену. Већи део времена треба одвојити за увежбавање предвиђених садржаја путем разноврсних граматичких, лексичких и комуникативних вежби, а потребно је, периодично, организовати и посебне часове обнављања и систематизације градива.

Ниво знања ученика из основне школе, у погледу овладаности српским језиком, веома је различит. Зато настава *српског као нематерњег језика* не може бити једнообразна и у њој се морају уважавати различите могућности и потребе ученика различитих средина и различитих матерњих језика. Она мора обезбедити индивидуално напредовање ученика у савладавању језичких и комуникативних вештина, што подразумева достизање различитих нивоа исхода зависно од конкретних могућности. Ово се постиже диференцијацијом и инидивидуализацијом наставе путем различитих облика рада, као што су индивидуални, групни, и рад у паровима. Овакав приступ подразумева да се различитим ученицима могу задавати различита задужења и задаци.

Домаћи задаци у настави овог предмета имају значајну улогу јер омогућавају ученицима више контакта са српским језиком, што је нарочито важно у хомогеним срединама где српски језик није присутан у свакодневном животу. Циљ домаћих задатака најчешће је увежбавање и утврђивање градива обрађеног на часу, погодни су за писмено вежбање усмено обрађеног садржаја, али повремено треба задати и задатак који ће бити припрема за обраду новог градива. Могуће је, и препоручљиво, да се индивидуализација и диференцијација остварује и задавањем различитих домаћих задатака различитим ученицима.

Наставу нематерњег језика треба повезати са наставом језика ученика, али и са свим другим предметима. Успостављање корелације међу предметима и коришћење искустава и знања која су ученици стекли на матерњем језику доприносе економичности и ефикасности ове наставе. Ученике треба систематски навикавати и на самостално долажење до информација, коришћење граматичких приручника, речника и других извора.

Редовно праћење и вредновање напредовања ученика омогућава увид у степен усвојености градива и скреће пажњу на евентуалне проблеме и празнине у знању. На основу тих сазнања наставник усмерава даљи рад и планира наставу. Облици проверавања и

оцењивања ученичких постигнућа зависе од природе градива на које је усмерено. С обзиром на комуникативну усмереност наставе овог предмета, проверавање и оцењивање знања, умења и навика не сме да се сведе на тестове и писмене задатке. Акценат мора бити стављен на говорну делатност при чему се не смеју занемарити ни рецептивне делатности (разумевање говора и разумевање прочитаног текста). Ученике треба оспособљавати и за објективно вредновање сопственог рада и рада других ученика. Оцена треба да буде одраз стечених знања, способности и формираних навика, али и активности и залагања ученика. Објективно и реално оцењивање има значајну васпитну и подстицајну улогу и доприноси остваривању како циљева наставе овог предмета, тако и општих циљева образовања и васпитања.